

СУДОВА БАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ

УДК 343.983

Р. В. Мельник, головний експерт відділу експертизи зброї та трасологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України, кандидат юридичних наук

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НЕСТАНДАРТНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Розглянуто основні питання щодо дослідження нестандартної вогнепальної зброї, види та способи їх перероблення. Означено основні риси криміналістичного дослідження перероблених стартових та газових пістолетів і револьверів.

Ключові слова: саморобна, перероблена вогнепальна зброя, перероблені стартові й газові пістолети та револьвери, саморобний ствол, видалення перетинки або втулки, патрони.

Останнім часом спостерігається значне зростання кількості злочинів із застосуванням сигнальних, стартових і газових пістолетів та револьверів, які за своїм зовнішнім виглядом і конструкцією схожі зі зразками бойової зброї, але призначені для відстрілу газових (заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії) і холостих (шумових) набоїв для самооборони, а також освітлювальних ракет (феєрверків), подачі звукових і світлових сигналів. Деякі з них розроблені на базі відомих зразків бойової зброї та повторюють не тільки їх зовнішній вигляд, а й конструкцію основних механізмів і деталей.

Загальні проблеми експертних досліджень вогнепальної зброї вивчали М. І. Авдєєв, М. С. Артамонов, М. М. Басов, В. Є. Бергер, В. М. Большаков, І. В. Виноградов, В. Ф. Гуцин, І. А. Дворянський, О. Б. Жук, В. В. Зирянов, М. М. Зюськін, І. М. Козаченко, В. А. Комаха, А. В. Кофанов, Ю. О. Крапівкін, Ю. М. Кубицький, С. Д. Кустанович, С. В. Куценко, А. С. Лазарі, І. В. Маркаров, С. М. Матвєєв, Ю. Л. Носко, В. А. Ручкін, І. О. Сапожников, Є. І. Стащенко, Х. М. Тахо-Годі, Є. М. Тихонов, О. І. Устинов, В. Ф. Черваков та ін. Проте бракує ґрунтовних праць, де розглядалися б особливості криміналістичного дослідження нестандартної вогнепальної зброї, що й зумовлює актуальність обраної тематики.

Мета роботи – визначити найпоширеніші способи перероблення об'єктів у вогнепальну зброю та види перероблених пістолетів, з яких

найчастіше вчиняють злочини, описати деякі аспекти судово-балістичних досліджень таких видів вогнепальної зброї, надати рекомендації з техніки безпеки.

Як показує практика, на експертизу переважно надходять перероблені пістолети Zoraki, Atmaka, Kral, Blow, які згідно з маркувальними позначеннями класифікуються як сигнальні (стартові). Такі пістолети можуть бути двох типів конструкції: із заглушеним металевим незйомною заглушкою каналом ствола; зі ствольною втулкою, яка може легко вилучатися з каналу ствола, через що їх відносять до категорії вогнепальної зброї¹. Спрощена конструкція пістолетів зі зйомною ствольною втулкою, доступна ціна та можливість вільного придбання в неспеціалізованих торговельних закладах зумовлюють їх попит серед різних верств населення. Особливості конструкції таких пістолетів, зокрема ствола, дозволяють швидко й технічно не складне перероблення з категорії сигнальних (стартових) у вогнепальну зброю (найчастіше викручують заглушки з дульної частини каналу ствола звичайним побутовим інструментом без внесення незворотних змін, а в деяких випадках замінюють ствол). Переробляють майже всі моделі газових пістолетів, установлюючи саморобний ствол, видаляючи одну чи декілька перетинок або втулок.

Отже, такі пістолети дозволяють стріляти патронами калібру 9 мм Р. А., спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії («Терен-3Ф», ПНД-9П, «Терен-3П», «Форт-Р», АЕ-9 тощо) або саморобними патронами, установлюючи шротини діаметром майже 6,2 мм у холості (шумові) набої. При цьому швидкість польоту снарядів під час стрільби саморобними набоями становить 300 м/с, унаслідок чого пістолети мають достатню для ураження людини питому кінетичну енергію стріляних куль і належать до категорії нестандартної вогнепальної зброї².

На територію України останніми роками великими партіями надходить зброя західних фірм, яка за зовнішнім виглядом і конструкційними особливостями багато в чому подібна до газових пістолетів і револьверів, але стріляє набоями, спорядженими шротом, як правило діаметром від 1–2 мм. Сама по собі газова зброя як вітчизняного, так і іноземного виробництва, незважаючи на зовнішню схожість з бойовими зразками, а іноді й будучи точною їх копією, не належить до вогнепальної та призначена для активно-го захисту й оборони людини від нападу.

Перероблення газових пістолетів і револьверів для застосування боеприпасів має кримінальний характер і змінює їх призначення. Такі зразки зі зброї

¹ Див: *Ігнат'єв І. В.* Конструктивні особливості деяких пістолетів та револьверів виробництва Туреччини : метод. лист / І. В. Ігнат'єв, А. В. Лопушанський, Д. С. Щирба. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2009. — 19 с.

² Див.: *Мельник Р. В.* Щодо необхідності розробки довідників для ідентифікації вогнепальної зброї / Р. В. Мельник // Криміналіст. вісн. — К. : ДНДЕКЦ МВС України. — 2010. — Вип. № 1(13). — С. 192–195.

самозахисту перетворюються на бойову (використовувану для злочинних цілей), набуваючи критеріїв вогнепальності, зброярності та надійності, обов'язкові для віднесення будь-якої зброї до вогнепальної.

За зовнішнім виглядом вона майже не відрізняється від газової, але на ній відсутнє клеймо РТВ. Клеймо РТВ на затворі або на рамі зброї іноземного виробництва свідчить, що ця модель пройшла випробування на відповідність вимогам безпеки у Федеральній службі фізико-технічного контролю (м. Браушвейг, Німеччина) – одній з провідних лабораторій у Європі з випробування на безпеку ручної вогнепальної зброї та зброї самооборони¹.

Розробники методики криміналістичного дослідження газових пістолетів і револьверів розглядають їх як вид зброї несмертельної дії, призначеної для тимчасового виведення з ладу живої сили викиданням газодимної хмари із суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії за рахунок вибухового загоряння порошу або речовини, що його замінює². Відповідно до ДСТУ 7841003-97 газовою є зброя, призначена для викидання суміші сльозоточивої та дратівної дії із застосуванням газового патрону.

У 90-х рр. минулого століття через недосконале правове врегулювання питань обігу зброї на територію України ввезено велику кількість газових пістолетів і револьверів, які за своїми конструктивними особливостями не відповідають вимогам, що пред'являються до такої категорії зброї, можуть легко перероблятися під бойовий набій, а деякі його види (це стосується й певних зразків вітчизняного виробництва) дозволяють стріляти боєприпасами без будь-якого перероблення. Найчастіше вилучають перероблені газові пістолети моделей 6П37 (ІЖ-78) і 6П42 (ІЖ-79), а також револьвери «Гран» і «Страж» виробництва Росії.

Чимало зброї переробляється злочинцями з таких поширених моделей газових пістолетів і револьверів іноземного виробництва, як Valtro-85 Combat, Walther Super P-35, ME-38 й ін. Принцип роботи ударно-спускового механізму, а також основні конструктивні характеристики частин (за винятком стволів) пістолетів ІЖ-78 та ІЖ-79 майже не відрізняються від ПСМ і ПМ відповідно, тобто їх легко можна переробити для стрільби патронами калібру 5,45 та 9 мм відповідно. Зі зброї самозахисту газові пістолети й револьвери перетворюються на зброя вбивства, тому інформація про злочини з її застосуванням займає дедалі більше місця в статистичних даних МВС України. Під час реєстрації або перереєстрації газової зброї не завжди виявляють факти перероблення окремих її зразків. Це можуть установити тільки фахівці зі зброї або судової балістики.

¹ Див: *Михальов В. О.* Спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії / В. О. Михальов, С. Д. Бернацький, Ю. Г. Сіденко. — К.: РВВ МВС України, 2000. — 16 с.

² Див: *Бернацький С. Д.* Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів / С. Д. Бернацький, В. О. Михальов, Г. В. Прохоров-Лукін. — К., 2000. — 8 с.

З вилученої саморобної зброї безсумнівними лідерами є однозарядні пістолети спрощеної конструкції, так звані пістолети-ручки калібру 5,6 мм¹. Їх кількість, що надходить на дослідження, а також типовість конструкції дозволяють з упевненістю стверджувати, що з розряду атипової сформувалася самостійний тип вогнепальної зброї спрощеної конструкції. Крім пістолетів-ручок значного поширення набули саморобні пістолети, револьвери, пістолети-кулемети та ін. Найпоширеніші калібри – 5,6 мм під патрони кільцевого запалення й 9 мм пістолетні патрони до ПМ.

З метою централізації та узагальнення даних про таку категорію зброї 2002 р. відділ балістичних і трасологічних експертиз ДНДЕКЦ МВС України створив автоматизовану базу даних «Саморобна зброя». До цієї бази вносять зображення зброї та її деталей, докладну інформацію про них, зокрема розмірні характеристики, конструктивні особливості, принцип дії автоматики, використовуваний патрон тощо. База даних станом на 1 січня 2015 р. містила 1586 одиниць зброї та вже довела доцільність її створення й результативність застосування. Так, використовуючи дані про конструкцію зброї, застосовуваної під час учинення тяжкого злочину в Донецьку – напад на відділення банку, встановлено, що однотипні зразки пістолетів застосовувалися та вилучалися й в інших областях України, а це свідчить про єдине їх походження. До того ж отримані додаткові дані для розкриття та розслідування цих злочинів.

При надходженні на дослідження саморобної або переробленої зброї, експерту ставлять такі питання: «Чи є наданий на дослідження предмет вогнепальною зброєю? Чи придатний наданий на дослідження предмет для проведення пострілів? Яким способом виготовлений предмет?» У процесі попереднього дослідження він вивчає зміст постанови про призначення експертизи. Особливу увагу приділяє обставинам справи, пов'язаним з умовами вилучення зброї, звертає увагу на те, скільки часу минуло з моменту вчинення злочину та ін. З'ясовує зміст поставлених питань, за необхідності уточнює й коректує їх формулювання. Перевіряє стан упаковки та відкриває її. Установлює відповідність наданих на дослідження об'єктів, зазначених у постанові про призначення експертизи. Акцентує увагу на положенні деталей ударно-спускового, запобіжного механізмів, сигнальних пристроїв, перевіряє наявність набою в патроннику та чи не споряджений набоєм магазин. Указує всі пошкодження, дефекти зброї, фіксує їх фотоапаратом, оскільки саморобна та перероблена зброя має невідомі балістичні характеристики. У результаті експериментальної стрільби може відбутися сильна деформація і руйнування предмета (що обов'язково відображається у висновку експерта).

На стадії огляду зброї допускається її неповне розбирання. Але в зброї, виготовленої саморобним способом, механізми та елементи конструкції часто з'єднуються між собою заклепками, зварюванням, ізоляційною стрічкою, дротом, цвяхами. Отже, неповне розбирання таких предметів зробити

¹ Див: Назаров В. В. Проблемы борьбы с незаконным оборотом огнестрельного оружия в Украине / В. В. Назаров // Криміналіст. вісн. — 2002. — Вип. № 4. — С. 117–123.

неможливо без руйнування конструкції, як і здійснити повний опис елементів конструкції предмета, якщо доступ до них ускладнений. Коли провадять зброю (вогнепальної, газової, пневматичної), звертають увагу на наявність маркувальних позначень і їх зміст, оскільки вони можуть містити інформацію про модель та калібр зброї, що допоможе виявити факти втрат, крадіжок, застосування зброї, деталі якої використовувалися.

Предмет, що надійшов на дослідження як вогнепальна зброя, має відповідати певним вимогам, тобто містити всі властиві йому основні частини (ствол, запірний та запальний пристрої) і відповідати критеріям вогнепальності, зброярності та надійності.

Вогнепальність передбачає використання для метання снаряда сили тиску газів, що утворилися при згорянні пороху або його замінників.

Зброярність – конкретне цільове призначення, можливість ураження цілі й достатню вражаючу здатність.

У криміналістиці вражаючу здатність зброї оцінюють за здатністю кулі заподіяти проникне тілесне ушкодження, що залежить від низки чинників: кінетичної енергії кулі, її конструкції, форми головної частини та площі поперечного перерізу.

Надійність передбачає проведення понад одного пострілу без руйнування об'єкта або пошкодження конструкції¹.

Розряджаючи дульно-зарядну зброю, розраховану на роздільне досилання в камеру згорання металюного заряду та снаряда, наявність заряду визначають порівнянням довжини ствола від дульного зрізу до запального отвору й незаповненої частини каналу ствола, вимірних, наприклад, шомполом. Перед розрядженням металюний заряд змочують водою через канал ствола до її появи через запальний отвір. Після цього через дульну частину ствола за допомогою шомпола витягують пижі, снаряд, металюний заряд. Елементи спорядження зберігають, щоб після їх вивчення спорядити зброю для експериментальних пострілів.

Якщо в результаті вивчення об'єкта встановлено конструктивні особливості набоїв, необхідних для проведення пострілів (стрільби) із нього, але таких набоїв немає в розпорядженні експерта і їх не може надати особа, яка призначила експертизу, експерт провадить експериментальну стрільбу набоями-замінниками або способом роздільного спорядження.

Обирають набой-замінники з огляду на: форму та розміри патронника; розміри й особливості каналу ствола; розміщення центра бійка; особливості пристрою запирання каналу ствола тощо. Використовуючи набой-замінники для першої серії експериментальних пострілів, металюний заряд у них зменшують наполовину. У разі необхідності для наступних пострілів маса порохого заряду збільшуватиметься до первинної. Ознаками перероблення зброї під нештатні боєприпаси можуть бути: збільшений (розточений)

¹ Див.: Гамов Д. Ю. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) : суд.-балістична методика / Д. Ю. Гамов. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2005. — 31 с.

патронник, ствол або камори барабана револьвера, суцільне розточування каналу ствола для використання набоїв із кулями більшого калібру; вставки в канал і патронник ствола або камори барабана. На поверхнях ствола зазвичай залишаються сліди у вигляді вм'ятин із характерним рисунком від лещат або інших пристосувань, якими він затискався під час розсвердлювання, а також подряпин і зрушень металу через перевертання деталей у кріпленні¹. Перед експериментальною стрільбою із саморобної і переробленої вогнепальної зброї доцільно провести серію експериментальних наколювань гільз (капсулів). Це дасть можливість дізнатися про особливості здійснення пострілу з конкретного екземпляра зброї. Експериментальні постріли набоями-замінниками та способом роздільного спорядження (через недостатню надійність конструкції) здійснюють тільки зі зброї, установлені в пристрій для відстрілу з дистанційним управлінням.

Якщо з'ясовано, що зброя непридатна до стрільби, експерт не має обмежуватися висновками про стан вогнепальної зброї на момент, коли вона надійшла на експертизу. Для повноти дослідження він зобов'язаний з'ясувати можливість приведення зброї в стан, придатний до стрільби, і зробити всі необхідні для цього дії. Якщо при цьому не вносяться суттєві й незворотні зміни в конструкцію зброї та не потрібні спеціальні матеріали й обладнання, у порядку ініціативи експерт може усунути дефекти та продовжити дослідження в розумних межах.

Коли в процесі огляду й перевірки взаємодії частин і механізмів установлено, що зброя непридатна до стрільби та привести її у придатний стан неможливо, минаючи експеримент, роблять повне розбирання, а висновок про несправність і непридатність до стрільби формують тільки на підставі вивчення матеріальної частини.

Отже, на часі систематизація інформації, отриманої в процесі вивчення зазначеної категорії зброї. Це сприятиме підвищенню якості судово-балістичних експертиз, обґрунтованості та доказової цінності висновків, а також ефективному їх використанню в слідчій і судовій практиці при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї та набоїв до неї.

О КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ НЕСТАНДАРТНОГО ОГНЕСТРЕЛЬНОГО ОРУЖИЯ

Мельник Р. В.

Рассмотрены основные вопросы, касающиеся исследования нестандартного огнестрельного оружия, виды и способы их переделки. Обозначены основные черты криминалистического исследования переделанных стартовых и газовых пистолетов и револьверов.

Ключевые слова: самодельное, переделанное огнестрельное оружие, переделанные стартовые и газовые пистолеты и револьверы, самодельный ствол, удаление перегородки или втулки, патроны.

¹ Див.: Гамов Д. Ю. Указ. праця.

**ON THE CRIMINALISTIC STUDY
OF UNCONVENTIONAL FIREARMS**

Melnyk R. V.

The article deals with the peculiarities of the study into unconventional firearms as well as the accompanying problems and the ways to solve them. Insufficient availability of training and reference materials on this topic creates a number of obstacles for forensic experts in their practice. The situation is also complicated by the limited access of specialists to specialized publications, along with outdated sources or absence of any sources on the subject. Investigation and expert practice deal with many types of firearms that differ from standard issues by the way of production, construction properties, technical and ballistic specifications. Criminalistic and legal sources use various names that differ from the names officially assigned to those firearms and differ by constitutional properties peculiar to certain groups of weapons. Because of this terminological confusion criminalists do not have a unified position regarding the objects to be studied, i.e. they face difficulties in deciding the question of classifying an item with a particular type or subtype of firearms.

Keywords: self-made, altered firearms, altered starting both gas pistols and revolvers, self-made barrel, partition or plug removal, cartridges.

УДК 343.98.065

А. Н. Герман, заведующий лабораторией Харьковского НИИСЭ

**ОСОБЕННОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ УСТАНОВЛЕНИИ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ
К ОДНОМУ ПАТРОНУ ВЫСТРЕЛЯННЫХ
ПУЛИ И ГИЛЬЗЫ КАЛИБРА 7,62×39**

На основе результатов экспериментальных исследований установлена специфика механизма образования следов взаимодействия на наружных поверхностях пуль и внутренних поверхностях дульцев гильз промежуточных патронов калибра 7,62×39. Выявлены особенности проведения идентификационных исследований при установлении принадлежности пули и гильзы к одному промежуточному патрону указанного калибра, а также предложен специальный экспериментальный снаряд для воспроизведения следов от дульца гильзы.

Ключевые слова: внутренняя поверхность дульца гильзы, идентификационные исследования, наружная поверхность пули, микрорельеф, обжим дульца гильзы, следы взаимодействия, специальный снаряд, сплав Вуда.

В практике судебной баллистики идентификационные исследования по установлению принадлежности к одному патрону выстрелянных пуль и гильз относятся к категории сложных, что обусловлено спецификой механизма